

PAPER DETAILS

TITLE: Ibn Sehrezûrî'nin Sartli Bosamaya Dair Risâlesi

AUTHORS: Abdülkadir SANALMIS

PAGES: 686-708

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3081548>

İbn Şehrezûrî'nin Şartlı Boşamaya Dair Risâlesi

Ibn Shahrezuri's Epistle On Conditional Divorce

Doktora Öğrencisi Abdülkadir ŞANALMIŞ

Diyanet İşleri Başkanlığı

Presidence of Religious Affairs

abdulkadirsanalimis@hotmail.com

 [0000-0002-6654-0232](https://orcid.org/0000-0002-6654-0232)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

13 Nisan / April 2023

Kabul Tarihi / Accepted

26 Temmuz / July 2023

Yayın Tarihi / Published

15 Eylül / September 2023

Atıf Bilgisi / Cite as:

Şanalımış, Abdülkadir. "İbn Şehrezûrî'nin Şartlı Boşamaya Dair Risâlesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Eylül 2023), 686-708.

<http://doi.org/1051702/esoguifd.1282595>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

[1051702/esoguifd.1282595](https://doi.org/1051702/esoguifd.1282595).

İbn Şehrezûrî'nin Şartlı Boşamaya Dair Risâlesi

Öz ► Şâfiî mezhebi fakihlerinden İbn Şehrezûrî'nin (ö. 533/1139) şartlı boşamaya dair risâlesi onun önemli eserleri arasında yer almaktadır. *Risâle fî ta'likî't-talâk* adlı eserinde Şâfiîler ile Mâlikîler arasında ihtilaflı bir mesele olan şartlı boşamada vasfın mutlaka gerçekleşecek bir nitelikte olmasına dair konuyu incelemiş ve mezhebinin görüşlerini delilleri ile savunmuştur. Risâle, Mâlikîlerin şarta bağlı vasfın gelecek zamanda mutlaka tahakkuk etmesi halinde boşamanın derhal gerçekleşeceğine dair görüşlerine reddiye mahiyetindedir. Çalışmamız iki açıdan önemlidir. İlki, kadim bir ilim merkezi olan Şehrezûrî'ye nispet edilen ve Şâfiî fıkhiyatında devrinin en büyük âlimlerinden birinin tanıtılması, bir eserin tercüme edilmesi ve konu bazlı bazı fikhî görüşlerinin ortaya konmasıdır. Bu açıdan çalışmamızın bir ilki teşkil ettiğini söyleyebiliriz. İkincisi ise risâlenin İslâm aile hukukunun en çetrefilli meselelerinden biri olan şartlı boşamayı konu edinmesidir. Bu vesileyle söz konusu risâlenin çeviri ve değerlendirilmesine dair çalışmamızın güncel bir meseleyi açıklayıcı mahiyete sahip olması bakımından önem arz ettiğini belirtebiliriz.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Risâle, Talâk, Ta'lik, İbn Şehrezûrî.

Ibn Shahrezuri's Epistle On Conditional Divorce

Abstract ► Ibn Shahrazuri's (d. 533/1139) epistle on conditional divorce is among his important works. In this work called *Risale fî ta'likî't-talâk*, in conditional divorce, which is a controversial issue between Shafi'i and Maliki, he examined the issue of the qualification being of a quality that will be absolutely fulfilled and defended the views of his sect with evidence. The epistle is in the nature of a refutation of the Maliki's view that if the conditional qualification will definitely take place in the future, divorce will be "munajjaz". Our work is important in two respects. The first is the introduction of a great Islamic jurist in Shafi'i fiqh, which is attributed to Shahrezûrî, an ancient center of science, the translation of a work, and the presentation of some subject-based Islamic jurisprudence views. In this respect, we can say that our study constitutes a first. The second is that the epistle deals with conditional divorce, which is one of the most complicated issues of Islamic family law. On this occasion, it can be stated that our work on the translation and evaluation of the aforementioned epistle is important in that it contains an explanatory nature on a current issue.

Keywords: Islamic Law, Epistle, Divorce, Conditional Divorce, Ibn Shahrezuri.

Giriş

Şâfiî mezhebinin önemli fakihlerinden İbn Şehrezûrî (ö. 533/1139) hicri beşinci asrın âlimleri arasında yer almaktadır. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'den (ö. 478/1085) sonraki asra tekabül eden bu dönemin önde gelen fakihlerinden Ebû Şücâ' el-İsfahânî (ö. 500/1107),

Gazzâlî (ö. 505/1111), Ebü'l-Muzaffer el-Mervezî (ö. 489/1096), Ebü'l-Feth Nasr el-Makdisî (ö. 490/1096), el-Begavî (ö. 516/1122) ile aynı zaman diliminde yaŖamıŖtır.¹

Modern dönemde İbn Şehrezûrî'nin hayatı, eserleri ile ihtisas sahibi olduğu hadis ve fıkıh alanındaki görüşlerini içeren tez veya makale olarak Arapça ve Türkçe bilimsel herhangi bir çalışmaya rastlanmamıŖtır. Kuzey Irak'ta tarihî bir bölge olan Şehrezûr'a nispet edilen birçok âlim yetiŖmiŖtir. Bu âlimlerden olan Ebü'l-Kerem el-Mübârek eş-Şehrezûrî (ö. 550/1156), İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) ile Şemsüddîn Şehrezûrî'nin (ö. 687/1288) eserleri ve görüşleri hakkında pek çok akademik çalışmaya konu olmuŖtur. Şehrezûr'a nispet edilen hadis, felsefe ve kıraat ilmi alanında tanınmıŖ olan bu üç âlimin tanıtılmasına rağmen fakih ve çok yönlü entelektüel kimliği ile öne çıkan İbn Şehrezûrî'nin ilmi kiŖiliđi üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıŖtır.

Çalışmamızı üç bölümde ele alacağız. Birinci bölümde İbn Şehrezûrî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulacak; ikinci bölümde risâlenin çevirisi yapılacak; üçüncü bölümde ise risâlenin etraflıca değerlendirilmesi yapılacaktır.

1. İbn Şehrezûrî'nin Hayatı ve Eserleri

Tam adı Ali b. el-Müsellem b. Muhammed b. Ali el-Feth es-Sülemî Cemâlü'l-İslâm Ebü'l-Hasen b. Ebi'l-Fadl'dır (ö. 533/1139). Künyesi Ebü'l-Hasen olup, dedesine nispetle *İbn Şehrezûrî* lakabıyla tanınmaktadır. Şâfiî mezhebinin çok iyi bilen önemli bir fakih ve ferâiz âlimi olarak kabul edilmektedir. Şâfiî fakihlerinden Ebü'l-Muzaffer el-Mervezî'den (ö. 489/1096) fıkıh; Abdülaziz b. Ahmed el-Kettânî'den (ö. 466/1073) hadis ilmini tahsil etmiŖtir. Fıkıh ilminde otorite olduğu gibi hadis ilminde de güvenilir bir muhaddis ve râvî olarak bilinmektedir. İbn Asâkir (ö. 571/1176) gibimeŖhur âlimler de kendisinden hadis rivâyet etmiŖlerdir. İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Şahîhu İbn Hibbân* adlı eseri rivâyet meclislerinde aktardığı hadis kitaplarındandır. Zamanında Şam halkının müftüsü müftüsü olan İbn Şehrezûrî, Sübkî (ö. 771/1370), Zehebî (ö. 748/1348) ve Gazzâlî gibi birçok âlimin övgüsüne mazhar olmuŖtur. Özellikle Gazzâlî ile yakın dostluğu olmuş, DımaŖk'ta bulunduğu süre zarfında öğrenciliğini yapmıŖ ve onun ilim halkasında da ders vermiŖtir. Kendisi hakkında Gazzâlî'den aktarılan "Şam'da bir genç bıraktım ki yaŖarsa ilmî anlamda büyük bir konuma sahip olacaktır" şeklindeki övgüsü daha gençlik döneminde ulaŖtığı ilmî mevkii gözler önüne sermektedir. Tefsir, fıkıh, usûl, ferâiz, hilâf ve hadis gibi dini ilimlerin yanı sıra matematik hüsnü hat ve rüya tabirinde de temayüz etmiŖ çok yönlü bir âlim olarak kabul edilmiŖtir. Kendisi nikâh akitlerinin kıyılması, mahkemelerde hâkimlik ve iftâ görevi, tedris faaliyeti, hasta ziyareti, zikir meclisleri ile imlâ meclisleri gibi

¹ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 390-402.

ilmî, adlî ve sosyal faaliyetlerde bulunmuştur. Tefsir ilmine dair *et-Tecrîd fî tefsîri'l-Îşrâ'îl-Îslâmî* adlı eseri hariç eserlerinin tamamı fıkıh ilmine dairdir. Fıkıha dair *el-İstîğnâ fî'l-mezheb*, *Ahkâmü'l-hünâsâ*, *Mesele fî zekâti'l-ibîl*, *Meseletü'l-mefkûd* ve üzerinde çalıştığımız şartlı boşamaya dair risâlesini telif etmiştir.²

İbn Şehrezuri'nin *Risâle fî ta'likî't-talâk* adlı eserini konu edinen bu çalışmamız söz konusu risâlenin çevirisinden hareketle şartlı talak konusunun üç mezhep esas alınarak yapılan bir incelemesidir. Bundan dolayı Risâlenin çevirisinde takip edilecek yöntem de salt bir tercüme şeklinde değildir. Çeviride anlaşılır bir dil kullanılmaya dikkat edilmiştir. Yalnız çeviride esas aldığımız matbu nüshadaki bir paragrafın mahtut nüshadan kaynaklı olarak oldukça anlaşılmasız bir biçimde dizgiye aktarıldığını belirtmeliyiz.³ Bu paragraftan anlaşılması gereken mefhumu metnin bütünlüğünden hareketle anlamlandırmaya çalıştık. Metne bağlı kalarak bazı kapalı yerlerin açıklaması parantez içerisinde veya dipnotta yapılmıştır. Çeviride metni daha anlaşılır kılmak amacıyla serbest bir yöntem benimsenmiş ve bu metot uygulanmıştır. Ayrıca risâlenin oldukça uzun olması ve makale formatını aşması sebebiyle çeviri metnini anlam bütünlüğünü bozmaksızın kısalttık.

2. Risâlenin Çevirisi⁴

[Besmele-Hamdele-Salvele]⁵

2 İbn Şehrezûrî, *Risâle fî ta'likî't-talâk*, thk. Muhammed Revâbiyye (Beyrut: Dârü'l-Beşâirü'l-İslâmiyye, 2016), 4-7. (Muhakkike ait olan giriş/dirâse bölümü); Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm el-Münzirî, *et-Tekmilê li-Vefeyâtî'n-naḳale*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Risâle Yayınları, 1985), 1/231-283-309; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrut: Dârü'l-Beşâirü'l-İslâmiyye, 2002), 7/93; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Ṭabaḳâtü fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, thk. Ahmed Ömer Hâşim-Muhammed Ali Zeynühhüm (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1993), 603-604; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lämi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Risâle Yayınları, 1985), 20/31-33.

3 Söz konusu metindeki kapalılık 19. numaralı paragraftır.

4 Özgün ismi -*Risâle fî ta'likî't-talâk*- olan bu risâle, neşredilen eserde 13-24. sayfaları arasındadır. Risâle metninin çeviri kısmında gerekli görülen yerlerde risâleyi tahkik eden Muhammed Revâbiyye'nin dipnotta vermiş olduğu bilgileri (M.R.) olarak, tarafımızdan verilen dipnot bilgisini ise (A.Ş.) olarak verdik

5 Tarafımızdan eklenmiş olan başlıklar köşeli parantez içinde verilmiştir.

1-⁶Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'a hamd olsun ve ondan yardım dilerim. Salâtü selâm hatemü'l-enbiyâ olan efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) ve onun aile fertleri üzerine olsun.

[Boşamanın Şarta Bağlanması ve Şartlı Boşamanın Niteliği Hususunda Fakihlerin Görüşleri]

2-Boşama, bir vasıf ile şarta bağlandığında şart gerçekleşmeden boşama gerçekleşmez. Söz konusu niteliğin “bir eve girme”, “Zeyd'in konuşması” vb. gerçekleşmesinin imkân dâhilinde olması veya “güneşin doğuşu”, “ayın sona ermesi”, “yeni bir yıla girilmesi” vb. [belli bir döngü çerçevesinde tabîi olarak] mutlaka meydana gelecek olması arasında fark yoktur.

3-[Yukarıda zikredilen görüş] Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ile âlimlerin çoğunluğunun görüşüdür. İmam Mâlik'e (ö. 179/795) göre ise şarta bağlanılan vasfın “güneşin doğuşu”, “yeni bir yıla girilmesi” vb. mutlaka gerçekleşecek bir niteliğe sahip olması durumunda boşama derhal gerçekleşir.

[Şart Gerçekleşmeden Boşamanın Derhal Gerçekleşmeyeceğinin Delili]

4-Boşamanın derhal gerçekleşmemesinin delili [şu şekilde izah edilebilir]: Şarta bağlı boşamada, şartın gerçekleşmemesi halinde boşama meydana gelmez. Nitekim [bir kişi] boşamayı eve girmeye veya Zeyd'in gelişine bağlayabilir. Bu durumda şarta bağlayan kişi talâkı derhal gerçekleştirmemiş; bilakis boşamayı gerçekleşmesi muhtemel bir olaya bağlamıştır. Şart koşulan şeyin şart ile olan irtibatı ise illetin malul ile olan irtibatı gibidir. Malulün illettten önce mevcudiyeti imkânsız olduğuna göre aynı şekilde şart koşulan şeyin de şarttan önce mevcut olması imkân dâhilinde değildir. Bu sebepten ötürü “eve girme”, “bir hacının [hacdan] gelişi” veya “Zeyd'in konuşması” vb. bir hâdisenin gerçekleşmesine bağlanmış olan boşamanın şartın mevcut olmasından önce vaki olması mümkün değildir.

5-[Şart gerçekleşmeden boşamanın gerçekleşmeyeceği hususunu şu örnek de teyit etmektedir]: Şayet bir koca eşine “şu eve girersen boşsun” şeklindeki sözünün akabinde “eve girmeye ta'lik ettiğim boşama işini hemen şu an icra ediyorum” derse şart gerçekleşmeden boşama meydana gelmez.⁷ Mülkü izâle etme amacı taşıyan işlemlerde de aynı durum söz konusudur. Örneğin, bir kölenin azat edilmesi, mevcut olmaması mümkün olan veya mutlaka

⁶ Metnin daha iyi anlaşılması ve muhtemel bir karışıklığın önüne geçilmesi maksadıyla çeviride Arapça metindeki paragraf başlarını (1-2-3 gibi) numaralandırdık.

⁷ Kocanın buradaki kastı şartsız müneccez bir boşama değildir. Bilakis şartlı boşamayı şart gerçekleşmeden derhal icra etmesidir ki böyle bir uygulama geçerli kabul edilmemiştir. (A.Ş.)

gerçekleşecek olan bir vasma bağlanması halinde de şart gerçekleşmeden köle azat olmaz. Zira talâk ve azat etme mülkü izâle etmek üzere konulmuş olan iki kavramdır.

[Meselenin Fıkîhî Analizi]

6-Meselenin fıkîhî analizi şöyledir: Şarta bağlı talâk, hakikî anlamda bir boşama değildir. Bu, ancak şartın mevcut olması durumunda talâka dönüşecek olan bir sözden ibarettir. Örneğin, [vücutta meydana gelen] yara, derhal ölüm sayılmaz, ancak ruhun bedenden ayrılması halinde ölüm sayılır. Aynı şekilde bir koca eşine “şayet seni boşarsam sen boşsun” sözünün akabinde “eve girersen boşsun” derse önceki şarta bağlama sebebiyle talâk gerçekleşmez.

7-Mâlikîlere göre ise milk-i müt'a üzerine şart koşturmak sahihtir.⁸ Bu durumda nikâh kıyılmadan boşama da gerçekleşmez. Dolayısıyla [daha nikâh kıyılmadan] boşama derhal gerçekleşmediğine göre [şarta bağlı olan] boşamanın da gerçekleşmesi imkân dâhilinde değildir.

[Şart Gerçekleşmeden Boşamanın Derhal Gerçekleşmeyeceğine Dair İtiraz]

8-Şöyle bir itiraz yapılabilir: Talâk, muaccel [derhal gerçekleşen] ve müeccel [bilahare gerçekleşecek olan] olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu durumda talâk kavramı her bir kısmı da kapsar. Şayet [koca] talâkı mutlaka gerçekleşecek olan bir vasma bağlasa münecciz ve muallak olmak üzere iki talâk birden gerçekleşmiş olacaktır.

9-Aynı şekilde şöyle bir itiraz yapılabilir: Şarta bağlamanın talâk diye isimlendirilmesi mecazdır. Bu sebepten ötürü “koca eşini boşamadı, ancak boşamayı şarta bağladı” denilmesi sahihtir. Çünkü talâk, [boşama] sayısını düşüren ve [eski eşler arasındaki] haramlığı derhal sağlayan bir ayrılıktır. Eve girme şartına bağlanılan boşama ifadesi bir talâk hakkını eksiltmez ve [eşler arasında] haramlık meydana getirmez. Ancak şartlı boşamanın [gerçek manada boşama olmasa da] talâk olarak isimlendirilmesi caizdir. Çünkü [boşamayı şarta bağlamak en nihayetinde] boşama ile sonuçlanabilir. Nitekim Allah (c.c.) “asîr” kelimesini “hamr” olarak isimlendirmiştir.⁹ Aynı şekilde [Araplar tarafından her yaşayan bir gün ölecektir anlamına gelen] “her yaşayan ölüdür” deyimini kullanılır. Bu durumda aslında asîr, hamr değildir; diri olan

⁸ Milk-i müt'a üzerine şart koşturmak örneğin, koca karısına hitaben “şayet seninle evlenirsem boşsun” vb. bir ifade kullansa Mâlikîlere göre nikâh kıyıldıktan sonra boşama da gerçekleşir. Bu durumda boşamanın derhal gerçekleşmesi mümkün değildir. (M.R.)

⁹ “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” Mâide, 5/90-91. (A.Ş.)

da o anda ölü değildir. Ancak [hayatta olanın ölü olarak ve asîrin hamr olarak isimlendirilmesi] sonuca bakılarak yapılan mecazî bir kullanımdır.

[Mâlikîlerin Konuya Dair İddiaları]

10-Mâlikîlerin, vasfın mutlaka gerçekleşecek bir niteliğe sahip olması durumunda boşamanın derhal gerçekleşeceğine dair iddialarına göre [bir koca eşine] “seni [vasfa bağlı bir yemin ile] boşadığım takdirde sen boşsun” derse yemini bozulur.¹⁰ Bu [şartlı yemin ifadesi boşama sayılmasa da mükellefi] ilzâm edici olduğu hususu geçersiz sayılamaz. Çünkü burada şarta bağlanan şey imkân dâhilinde olup talâk sayılmaz.

11-Münecciz boşamalarda şarta bağlı yemin derhal gerçekleşen bir boşama sayılmaz. Çünkü şartlı boşama, yalnız şart mevcut olduğunda talâkın gerçekleşeceği bir sebep olup sebebiyet konumundadır. Şart, talâkın gerçekleşme illetidir. Dolayısıyla nikâhın mevcudiyeti illetin şartıdır. Öyle ki şayet ortada nikâh olmaksızın [şart] mevcut olsa boşama gerçekleşmeyecektir. Ta’likin terk edilmesi, ölüme sebebiyet veren yara konumundadır. Şüphesiz ki boşamanın, illetin şartı durumunda olan nikâhın mevcut olmaması halinde gerçekleşmesi kesinlikle mümkün değildir.

12-Bu meselede onların [Mâlikîler] temellendirdiği şey şudur: Talâk bir vasfa bağlandığı zaman bu belli bir vakitle sınırlı olan [evlilik] serbestliği anlamına gelmektedir. [Kural olarak] müt’a nikâhı gibi mutlaka dolacak olan¹¹ belirli bir süre ile sınırlı olan [evlilik] serbestliğinde ise helallik ortadan kalkar.¹²

[Mâlikîlere Verilen Cevap]

¹⁰ Çünkü bu siga, münecciz bir kalıp olduğuna göre boşama gerçekleşir. Aynı zamanda bununla birlikte şartlı talâkın da gerçekleşmesi sahihtir. (M.R.)

¹¹ Kural zikredilirken nikâhın sınırlandırılması noktasında “mutlaka dolacak olan belirli bir vakit” şeklinde bir kayıt getirilmiştir. Bu tarife müt’a ve muvakkat nikâh girmektedir. İbn Şehrezûrî’nin bu kaydı getirmesinin sebebi ise şöyledir: Fukahâ, muvakkat nikâhı eşlerin belli bir vadeye erişip erişememesine göre iki kısımda değerlendirmiştir. Akit beş, on sene vb. eşlerin erişebileceği bir zaman dilimine göre kıyıldıysa bu yalnız İmam Züfer’e göre caizdir. İmam Bulkînî vb. müteahhir bazı Şâfiî âlimlere göre ise eş adayları akit esnasında “bin sene”, “kıyamete kadar” vb. erişemeyecekleri bir vakit belirlenir veya “bir ömür” vb. bir kayıt koysalar da bu muvakkattan ziyade ebedilik/süreklilik anlamı ifade eden bir nikâh sayılır. Dolayısıyla bu şekilde kıyılan nikâh bazı âlimlere göre caiz kabul edilmektedir. İbn Şehrezûrî’nin zikredilen kaydı ile bu görüşe katıldığı anlaşılmaktadır. Bk. Komisyon, “Nikâhu-l-müt’a”, *Mevsûatü’l-fıkhiyye* (Kuveyt: Dârü’s-Selâsil, 2006), 41/340-343. (A.Ş.)

¹² Mâlikîlerin böyle bir boşama şeklini münecciz olarak görmelerine dayanak teşkil eden esas sebep de budur. (M.R.)

13-İlk olarak burada gerçek anlamda belirli bir vakitle sınırlandırma yoktur. Çünkü onlar [Mâlikîler] bu uygulama sebebiyle vasfın mevcudiyeti ile birlikte helallığın de sona ereceğini kastediyorlar. Hâlbuki durum onların ifade ettikleri gibi değildir. Zira [vasıf] mevcut olmadan da eşlerden birisinin ölümü, [kocanın] bâin talâk ile [eşini] boşaması veya nikâhı fesheden sebeplerden birisinin meydana gelmesi ile de nikâh ve ta'likin [hükmü] ortadan kalkar ve [nikâhın] belirli bir vakitle sınırlandırılması da geçersiz olur.

14-Evet bazen helallik ara bir konumda yer almaktadır. Şöyle ki, bazen vasfın mevcudiyeti ile birlikte [nikâhın] belli bir vakit ile sınırlandırılması; bazen de vasfın gerçekleşmesi öncesinde [başka sebeplerle] nikâhın ortadan kalkması ile böyle bir vakit ile sınırlandırmanın olmadığı görülür. Dolayısıyla [bu şekilde] belirli bir vakitle sınırlandırma hali, mevcudiyeti zorunlu olmayan bir vasfa bağlama durumuna benzemektedir.¹³

15-İkinci olarak şayet [nikâhın] belli bir vakit ile sınırlandırılması talâkın gerçekleşmesini gerektiriyorsa, o zaman muhtemel bir vasfa bağlı olarak gerçekleşen şart ile birlikte talâkın tahakkuku da gerçekleşmesi gerekir. Çünkü [bu durumda] mevcudiyeti caiz [muhtemel] olan mevcudiyeti zorunlu olana katılmış olur [yani onun hükmünü almış olur]. Bu onlar [Mâlikîler] için gerekli [kabul ettikleri] bir husustur. Onlara göre talâk, gerçekleşmesi caiz olan ve olmayan arasında kalsa [her ikisine de muhtemel olsa] gerçekleştiğine hükmedilir. Bu sebeple [Mâlikîler] eşini boşamakla birlikte bir mi üç mü şeklinde sayısında şüpheye düşen ve ne kadar boşadığını bilemeyen bir [koca] için üç talâkla boşadığına hükmederler.¹⁴

16-Şayet [nikâhın] belli bir vakit ile sınırlandırılması mevcudiyeti zorunlu olan bir vasfa bağlı ise bu talâkın derhal gerçekleşmesini gerektirir. O zaman buna benzer olarak mevcudiyeti zorunlu olmayan bir vasfa bağlama durumunda da boşamanın gerçekleşmesi gerekmektedir.

¹³ Yani vasfın mevcudiyeti halinde nikâh akdinin belirli bir süre ile sınırlı olması, daha öncesinden başka sebeplere binaen nikâhın ortadan kalkması vb. ihtimalleri barındırdığından bu durumda nikâhın belirli bir vakit ile sınırlandırıldığı iddia edilemez. Bu nevi vakitle sınırlandırılma hali “eve girme” vb. gerçekleşmesi zorunlu olmayan yani muhtemel olan bir vasıfla şarta bağlamaya benzemektedir. İbn Şehrezûrî'nin bu kaydı getirerek itirazda bulunmasının sebebi şarta bağlanılan vasfın “bir eve girme”, vb. gerçekleşmesinin imkân dâhilinde olması halinde Mâlikîler de dâhil olmak üzere fukahânın çoğunluğuna göre boşamanın derhal müneccez olarak gerçekleşmeyeceği hususudur. Şehrezûrî, Mâlikîlerin de kabul ettiği bu meseleyi nikâhtaki vaktin belli bir süre ile sınırlı olması halinin göreceli olduğuna dair meseleye kıyas etmekte ve en nihayetinde Mâlikîlerin kendi prensiplerinde çelişki içerisinde olduğunu da ima etmektedir. (A.Ş.)

¹⁴ Bu Mâlikîlerde meşhur olan görüştür. Zayıf olan kavle göre bir talâk gerçekleşir. (M.R.)

17-Üçüncü olarak şarta bağlama [nikâhın] belli bir vakit ile sınırlandırılmasını gerektiriyorsa bunun bir gereği de mubahlığın ortadan kalkmasıdır. Buna göre [Mâlikî] mezhebi bu durumda [eşler arasında] hürmetin gerçekleştiği görüşündedirler. Ayrıca şart gerçekleşmeden şarta bağlı talâkın münecciz kılınması ile kıyasa aykırı bir şekilde¹⁵ talâk tahakkuk etmeksizin kocayı evlilik ilişkisinden men ederler.¹⁶

18-Ric'î talâk da iddetin bitmesine bağlı olarak bâin talâka dönüşüncüye kadar [nikâhın] belli bir vakit ile sınırlandırılmasını gerektirir. Bu durumda [iddet süresi içinde] nikâh ve hükümleri sabit olmasına rağmen [eşler arasında] hürmeti de oluşur. [Nikâh] akdinin mevcudiyeti de hürmetin oluşmasına engel değildir. Ayrıca bu durumda evlilik ilişkisinin yasak oluşu talâkın tahakkuk ettiği anlamına gelmez. Çünkü şarta bağlanan [talâk] ric'î ise bunun tahakkuk etmesi [nikâhın iddet müddeti içerisinde] belli bir vakit ile sınırlandırılmasını ortadan kaldırmaz. Bilakis akdin belli bir vakit ile sınırlanması iddet müddetinin bitişine kadar devam eder. [Bu müddet içerisinde] cinsel ilişki haramdır.

[Şartlı Talâkın Müt'a Nikâhından Farkı]

19-Nikâh akdi belli bir vakit ile sınırlandırılarak kıyılırsa evliliğin gereğine aykırı olarak şartın bulunması sebebiyle akit fasit olur. Bu durumda aynı belirli bir vakit ile sınırlandırılması şartı ile akdedilen alışveriş gibi¹⁷ belirli bir zaman dilimine hasredilen nikâh akdinde de [evlilik ilişkisine dair] helallik oluşmaz. Şartlı talâkta ise aynı durum söz konusu değildir. Çünkü nikâh akdi, sahih bir şekilde devam etmektedir. Alışveriş akdindeki satış bedelinin mülk edinilmesi örneğinde olduğu gibi köle hakkındaki [şartlı] satım akdi sahih sayılır; belli bir vakitle sınırlı olması [akdin geçerliliğini] ortadan kaldırmaz. Talâkın mutlaka gerçekleşecek bir vasfa bağlı olmasının [hükümü de] aynı [şartlı] köle satışı gibidir. Ancak belirli bir vakitle sınırlandırma

¹⁵ Metinde zikredilen kıyas, fıkhıdaki genel kural anlamındadır. Kesin olarak bilinen bir şeyin şüphe ile yok sayılamayacağı kuralından hareket eden fukahâ, kesin bir şekilde akdedilen nikâhın şüphe ile ortadan kalmayacağı ve talâkın şüphe ile gerçekleşmeyeceğine hükmetmişlerdir. Mâlikîler ise şüphe sebebiyle şer'î ihtiyat kabilinden talâkın gerçekleşeceği görüşündedirler. Bk. Abdülğafur Muhammed İsmail el-Beyâtî, *el-Kavâ'idü'l-fıkhiyye fi'l-aḥvâlî's-şahsiyye* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2019), 130-131. (A.Ş.)

¹⁶ Mâlikîlerde ric'î talâk, akdi ortadan kaldırmaz. Eşe yalnız fiili olarak dönüş de yeterli değildir, bilakis niyet ile dönüş mümkündür. Dolayısıyla mezhepte meşhur olan görüşe göre ric'î talâk bâin talâk gibi bir ayrılıktır ve iddet içerisinde evlilik ilişkisinde bulunmak haram sayılmaktadır. Abdurrahmân el-Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 4/249; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu* (Suriye: Dârü'l-Fıkr, 2011), 9/693. (A.Ş.)

¹⁷ Alışveriş akdinde de müşteri ile satıcı arasında eşya, para vb. aynın mülkiyetinin intikali ve mübadelesi söz konusu olduğundan sözleşme gereği ebediliği gerektirir, belli bir süre ile sınırlandırılması caiz değildir. Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 4/729. (A.Ş.)

[nikâh ve alışveriş vb.] bir akitte söz konusu ise bu vakitle sınırlandırma [şartı] o akdi batıl kılar.¹⁸

[Şartın Gerçekleşmesinden Önce Talâkın Vuku Bulması]

20-Kim eşine “sen ölümünden bir ay önce boşsun”, veya “Zeyd’in şehre gelişinden bir ay önce boşsun” veya “falanca hacı gelirse boşsun” vb. ifadeleri kullansa talâk şarta bağlanmış olur. Bu gibi hallerde boşama derhal gerçekleşmez. Sonrasında ise Zeyd şehre gelse veya şarta bağlayan kişi bir aylık müddetten önce ölse [şart gerçekleşmediği için] talâk gerçekleşmez. [Talâkı şarta bağlayan kişi] bir aylık müddetten sonra ölse veya Zeyd bir ay sonra şehre gelse bu durumda şartın akabinde talâkın gerçekleştiği ortaya çıkmış olacaktır. Şayet şehre geliş ve ölüm [şartı] aynı anda [bir aylık zaman dilimini geçen] uzun bir müddetten sonra gerçekleşse bir ay öncesinde talâk gerçekleşir.

[Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767) Konuya Dair Görüşü]

21-Ebû Hanîfe’ye göre [bir koca] eşine “Zeyd’in gelişinden bir ay önce sen boşsun” derse sonrasında ise Zeyd bir ay sonra [şehre] gelse gelişinin akabinde kadın boş olur. Zeyd’in gelişinden önce boşanma gerçekleşmez. Bunun yanı sıra boşama Zeyd’in gelişinden önce vuku bulsaydı meşrut olan [talâk] şartın [Zeyd’in geliş] önüne geçmiş olacaktı. Bu ise caiz olmayan bir husustur.

[Şâfiîlerin Konuya Dair Görüşü]

22-Bu [mesele] bizim [Şâfiî] âlimlerimiz nezdinde meşrutun şarttan önce takdimi anlamına gelmez. [Yani bu durumda talâk gerçekleşir]. Çünkü Zeyd’in geliş bizatihi şartın

¹⁸ Muhakkik, son cümlelerin karışık olduğunu tam olarak anlaşılmadığını, muhtemelen nüshada bir hata veya eksiklik olduğunu belirtmektedir. Bize göre doğru mana şöyle anlaşılabılır: Şehrezûrî, nikâh akdinin süreklilik ifade ettiğini, geçici nikâhların geçerli olmadığını vurgulama sadedinde alışveriş akdi örneğini vererek ikisi arasında mukayese yapmıştır. Zira hem nikâh hem de satım akdinin belirli bir süre ile sınırlandırılması caiz değildir. Belli bir vakit dâhilinde gerçekleşen şartlı boşama, caiz olma hususunda mülkü izâle etme amacı taşıyan şartlı köle satışına benzemektedir. Nitekim şartlı köle satışı, şart gerçekleşmeden meydana gelmeyeceği gibi aynı şekilde şart gerçekleşmeden boşama da gerçekleşmez. Yani şartlı talâk ve şartlı köle satışında belli bir zaman diliminin bulunması bu iki tasarrufu geçersiz kılmaz. Ancak burada talâk ve köle satışının bizatihi belli bir zaman dilimi ile sınırlandırılması caiz olan tasarruflar olduğu anlaşılmamalıdır. Zira burada talâk ve köle azadının şartlı olması, şartın gerçekleşmesine kadar belli bir süre zarfında evliliğin ve köleliğin devam etmesi anlamına gelmektedir. Şart gerçekleşince ise evlilik ve kölelik ortadan kalkar. Bu açıdan belli bir vakitle sınırlandırılması bu iki tasarruf açısından caiz görülmektedir. Bk. Komisyon, “Te’kîr”, *Mevsûatü’l-fıkhiyye*, 10/33. (A.Ş.)

kendisi değildir. Bilakis asıl şart, Zeyd'in şehre gelişinden önce bir aylık bir zaman diliminin geçmiş olmasıdır.

[Şâfiîlerin Konuya Dair İki Meselede İhtilâfı]

23-Birincisi: [Kocanın] eşine hitaben “yarın olursa bugün boşsun” derse [mezhepte] muhakkik âlimlerimizden bir gruba göre talâk bugün de yarın da gerçekleşmez.¹⁹ Âlimlerimizden o gün içerisinde talâkın gerçekleşeceği hükmedilir diyenler de olmuştur. Bu durumda [boşama ifadesinin] takdiri şöyledir: “Sen yarın olduğu zaman bil ki bugün boşsun”. Dolayısıyla yarının gelişi şart olarak talâkın gerçekleşmesini gerektirir. Bu şart, talâkın meydana gelişine bağlı olmayıp bilgi açısından ehemmiyet arz etmektedir.

24-İkincisi: [Kocanın] eşine hitaben “şayet hamile değilsen boşsun” derse bu durumda evlilik ilişkisini haram olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak zikrettiğimiz bu şarta bağlı boşama ifadesinde kesin olan mezhep görüşü evlilik ilişkisinin haram olmadığıdır. Bunun delili şudur: Aslolan nikâhın devam etmesi ve evlilik ilişkisinin helal olmasıdır; haram kılıcı vasfa sahip olan talâkın meydana gelişi şüphelidir. Şüphe sebebiyle evlilik ilişkisi haram olmaz.

[Şâfiî Âlimlerin Konuyu Tahlili ve İtirazlara Verilen Cevaplar]

24-Âlimlerimiz şu meselede ittifak etmiştir: Bir hasta [maraz-ı mevtte] başka bir mülkü olmadığı halde veya tüm malını kapsayacak şekilde bir borcu olup hibe edilenden o miktarın alınabilmesi mümkün olduğu halde oğlu adına bir cariyeyi hibe etse bu takdirde kendisine hibe edilen [evladın] cariyeye ile ilişkisi caizdir. Her ne kadar hibe eden [babanın] ölmesi ve cariyenin tamamı veya bir cüzünden müteşekkil olan hibenin feshi mümkün olsa da bu vârise hibenin batıl olduğu ve sahih olmadığı anlamına gelmez.

25-Şöyle itirazda bulunulabilir: [Zamana bağlı] boşamada [daha şart gerçekleşmeden] biz evlilik ilişkisine cevaz versek sonra Zeyd zamanında [belirlenen] yere gelse talâkın daha öncesinde gerçekleştiği ortaya çıkar. Bu durumda evlilik ilişkisinde bulunmak haramdır. Bu itiraza cevaben denilir ki: Hiçbir vakit yoktur ki hilafı ortaya çıkmadıkça ancak nikâhın ve beraberinde evlilik ilişkisinin devam ettiğine hükmedilir. Şüpheli bir durum sebebiyle

¹⁹ Talâkın zaman olarak bugün gerçekleşmemesi şartın bulunmayışı ile ilgilidir. Yarın itibarıyla gerçekleşmemesi de bir gün öncesinden talâkın gerçekleşme imkânının olmayışından kaynaklanmaktadır. Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Muhammed Zuhayli (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), 3/32. (M.R.)

haramlığa hükmetmeye bir neden yoktur. Aslolan helallik hükmünün ve akdin devam etmesidir.

26-Evet, şayet zikrettikleri şekilde [şart] gerçekleşse ve evlilik ilişkisi ayrılığın vuku bulunduğu zamana denk gelse bu durumda [eşler arasında] ilişkinin haram olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü bu [evlilik ilişkisinin] dayanağı helallik hükmünün ve akdin devamlılığıdır. Bu durumda [koca] için mahallinde şüphe bulunan bir evlilik ilişkisi hükmü sabit olmaktadır. Bu gibi [akdin şüphe barındırması] ihtimal dâhilinde olmakla birlikte, bu ihtimalin varlığı akitle sabit olan helallik hükmünü ortadan kaldırmaz. Evlilik ilişkisine dair yetkinin verilmiş olması, akdin kesin bir şekilde cevazına delalet etmediği gibi akdi mubah kılan sebebin yakînî bir ilim ile meydana geldiği anlamına da gelmez. Çünkü nikâhın akabinde evlilik ilişkisi hakkı tanınmış olmakta, ayrıca kadının [kocanın] nikâhlısı olduğuna dair yakînî bir bilgi şartı aranmaz. Bilakis mubah kılıcı bir vasfa sahip olan akdin varlığına dayanan güçlü karinelerin olması ile iktifa edilir. Örneğin bir âmâ da hata yapma ihtimali olmakla birlikte zann-ı galip bilgisine dayanarak eşiyle evlilik ilişkisi içerisinde olabilir. Aynı şekilde bir [koca] yatağında bir kadın bulsa ve hata ihtimaline rağmen [tabii olarak] eşi olduğu zannıyla onunla evlilik ilişkisinde bulunabilir. Bu vb. örneklerde risk ve yasak kapsamında değerlendirilme ihtimali görüldüğü gibi bizim meselemizde de aynı durum söz konusudur.

27-Şöyle bir itirazda bulunulabilir: [Meselenin doğruluğunu kanıtlamak maksadıyla] delil olarak ele aldığımız örnekler ta'lik meselelerine benzememektedir. [Son olarak zikredilen âmâ vb.] örneklerde evlilik sebebi mevcut olup akit sabittir. Dolayısıyla haramlığa nispet edilecek herhangi bir sebep bulunmamaktadır. Ancak ta'lik meselelerinde ise haramlığa evrilecek ve helalliği kesecek sebep var olduğu için haramın oluşması mümkündür. Zira şartlı boşama ifadesi üzerinden bir ay geçtikten sonra Zeyd'in bir ay sonra gelişi ihtimali üzerine her an talâkın vukuu mümkündür. Evlilik ilişkisi, mubah ile hürmet arasında [şüpheli bir konumda] olsa yasak olan yönü tercih edilir.

28-Bu iddiaya cevaben denilir ki: Âmâ vb. örnekler ile ta'lik meseleleri arasında fark yoktur. Zira hali hazırda görünen sebep ta'liktir. Ta'likin ise haramlığın oluşması ile ilgisi yoktur. Haramlık ancak şartın tamamen mevcut olması ile oluşur. Sebeplerin tamamlanmamasının neticesi ise [hükmün] var olmamasıdır. Sebebin tamamlandığına dair vehmin oluşması sebebin de mevcut olduğuna dair vehmin var olması anlamına gelir. Nitekim [kocanın] talâkta şüphe etmesine binaen hürmet sebebinin varlığını mümkün kılarak evlilik ilişkisinin haram olacağına hükmetmek caiz değildir. Aynı şekilde sebebin tamamlandığı

ihhtimaline dayanarak da evlilik ilişkisinin haramlığını savunmak caiz olmaz. Zira ta'lik anlamındaki hukukî işlemlere yokluk hükmü verilmiştir. Bu sebepten ötürü ta'liklerin varlığı ile nikâh hükümlerinde bir değişiklik oluşmaz ve talâkın özelliklerinden birisi ile ilişkili olamaz.

29-Bu sebepten dolaydır ki âlimler [kural olarak] kendilerine has özelliğe sahip iki tasarruf olan talâk ile köle azadının bir şarta bağlanması halinde ancak bu vasfın gerçekleşmesi ile vukuu bulacağını vurgulamışlardır. Dolayısıyla ta'lik edilen hukukî işlemler yok hükmündedir. Bu durumda haramlığı gerektirecek sebebin bulunmayışı nedeniyle nikâh akdinin mubah ile hürmet arasında şüpheli bir konumda olmasına binaen evlilik ilişkisinin haram olduğu hükmü verilemez.

30-Sonra soruyu soran kişiye üzerinde icmân gerçekleştiği bir örneği sunarak bu tasvir ile [bu iddiamızı delil ile] kanıtlamak istiyoruz. [Delil olarak] şu örneği veriyoruz: Bir adam kölesini kızı ile evlendirse bu durumda kızı [babanın tabî olarak] vârisi konumundadır. Sonrasında [baba] korkutucu bir hastalığa yakalanarak eşlerin bulunduğu mekândan uzaklaşsa; bu durumda [köle olan] kocanın her an eşi ile evlilik ilişkisinde bulunmasının mubah olacağına icmâ vardır. Hasta olan efendinin [babanın] her an için ölme ihtimali vardır. Babanın ölümü durumunda kız kocasının tamamına veya [diğer vârislerin bulunmasına bağlı olarak] bir cüzüne mâlik olur. [Mîrâsın devralınmasından sonra] nikâh akdi fesh olur ve evlilik ilişkisi yabancı bir kadına karşı olmuş olur. [Âlimlerden] bu durumda kölenin, efendisinin hayatta olduğunu bilinceye kadar eşi ile olan evlilik birlikteliğinden kaçınması gerektiğine dair bir görüş nakledilmemiştir.

31-Allah'a (c.c.) hamd olsun ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) salâtüselâm olsun ki mesele tamamlandı. Musannifin kendi hattı takdim edilmek suretiyle risâlenin asıl metni ile karşılaştırma yapıldı.

3. Risâlenin Değerlendirilmesi

Söz konusu risale iki bölüm halinde telif edilmiştir. İlk bölüme bir vasfın zamana ve mekâna izafe edilerek boşama örnekleri verilerek başlanmıştır. Bu durumda Hanefiler başta olmak üzere fukahânın çoğunluğunun vasfın gerçekleşmesi mümkün olan ve mutlaka gerçekleşecek olan şekilde ikili bir ayırma tabi tutmadığını, yalnız Mâlikîlerin böyle bir ayırımı savundukları vurgulanmıştır. Risâlenin ana konusu da budur.

Risâlede cumhur ile Mâlikîler arasındaki bu ihtilafın temel dayanak noktaları üzerinde durulmuştur. Özeld e Şâfi mezhebi ve cumhurun delilleri olarak vaz'î hükmün konusu olan şart-meşrût ile illet-malul ilişkisi çerçevesinde hükmün gerçekleşeceği gibi usul ilminde yer alan

prensipier bağlamında değeriendirme yapılmıştır. Şartlı talâk konusu köle azadı meselesi ile ilişkilendirilmiş ve ortak noktalar çerçevesinde mukayese yapılmıştır. Ayrıca evlilikten önce nikâh akdi üzerine yapılan ta'lik ile şartlı boşama kıyas edilmiş, talâkın hakikat ve mecâz anlamına dikkat çekilmiştir. Mâlikîlerin itirazlarına cevaplar verilmiştir. Özellikle itiraz olarak mesele, muvakkat nikâhla ilişkilendirilmiş ve şartlı boşama ile muvakkat ve müt'a nikâhı arasındaki farklar zikredilmiştir.

İkinci bölümde ise şartın gerçekleşmesinden önce talâkın vuku bulmasına dair Hanefîler ile Şâfiîler arasında ihtilaf ve Şâfiî âlimlerin konuya dair mezhep içerisindeki görüşleri üzerinde durulmuştur. Mezhepte tercih edilen görüşün şartın daha önce vuku bulmasına dayanarak talâka hükmedilebileceği, ancak şartın tahakkuk etmemesi halinde nikâhın devam edeceği ve evlilik ilişkisinin helal olacağı vurgulanmıştır. Köle azadı, maraz-ı mevt halinde hibe, âmâ bir şahsın zann-ı galip bilgisi ile eşiyle evlilik ilişkisi içerisinde olması, eşi olduğu zannıyla evlilik ilişkisinde bulunma vb. fikhî meseleler ta'lik meseleleri ile mukayese edilerek itirazlara cevap verilmiştir.

Risâlenin ana konusu şarta bağlı boşamalarda vasfın mutlaka gerçekleşecek bir niteliğe sahip olması durumunda boşamanın derhal mi yoksa şartın vuku bulmasından sonra mı gerçekleşeceğine dair ihtilafıdır. Tartışma konusu cumhur ile Mâlikîler arasında olsa da mezhep vurgusu da yapıldığı için özelde Şâfiîler ile Mâlikîler arasında cereyan etmiştir. Ayrıca Hanefîlere de iki yerde atıf yapılmıştır. Teyit mahiyetinde ilk atfın yapıldığı yer başta olmak üzere risâlenin ana konusu çerçevesinde Hanefîler ile Şâfiîler hemfikirdir. İkinci atfın yapıldığı zamana izâfe edilen şartlı boşamada ise görüş ayrılığı vardır. Bu sebeple öncelikle risâlede geçtiği üzere Hanefîlerin görüşleri, daha sonrasında ise Şâfiîler ile Mâlikîler arasındaki ihtilaf üzerinde durulacaktır. Makalenin hacmini aşmamak maksadıyla risâlede zikredilen bu üç mezhebin konuya dair görüşleri üzerinde kısaca durulacak, diğer mezheplerin görüşlerine ise yer verilmeyecektir.

3.1. Hanefîlerin Konuya Dair Görüşleri

Risâlede Hanefîlerin iki görüşü üzerinde durulmuştur. Birinci görüş, Hanefîlerin de dâhil olduğu fakihlerin çoğunluğuna göre vasfın mutlaka meydana gelecek olması halinde şartın tahakkuku ile birlikte boşamanın gerçekleşmesidir. Şöyle ki, boşama, bir vasf ile şarta bağlandığında şart gerçekleşmeden boşama gerçekleşmez. Söz konusu niteliğin “eve girme” vb. gerçekleşmesinin imkân dâhilinde olması veya “güneşin doğuşu” vb. belli bir döngü

çerçevesinde tabîî olarak mutlaka meydana gelecek olması arasında fark yoktur. Her hâlükârda boşamanın gerçekleşmesi şarta bağlı olarak gerçekleşir.²⁰

Şarta bağlı boşamada vasfa dair örnekler ele alınırken “falan eve veya beldeye gitme” vb. mekâna izâfe edilenler ile ay, gün ve yıl vb. gelecek zamana izâfe edilenler şeklinde iki kısımda ele alınmıştır. Vasfın mutlaka gerçekleşecek nitelikte olup olmamasına dair bir ayırım yapılmamış; mesele şart cümleleri içerisinde yer alan harfi cerlerin anlamları ile şart-ceza bağlamında değerlendirilmiştir.²¹

Şartlı boşamada muhakkak gerçekleşecek olan vasfın tahakkuk etmesi veya şart kılınan zamanın girmesi neticesinde talâkın gerçekleşeceği görüşü delil açısından bakıldığında talâkın Kur'an'da muallak-münecciz ayırımı yapılmaksızın mutlak olarak zikredilmesi ile bazı rivayetlere dayanmaktadır.²²

Örneğin, söz konusu bir rivâyette eşine “sene başına kadar boşsun” diyen kocanın durumu İbn Abbas'a (r.a.) sorulduğunda “bulunduğu zaman diliminden sene başına kadar evlilik ilişkisine devam edebileceklerine” dair fetvâsı;²³ Atâ b. Ebî Rebâh'dan (ö. 114/732) “doğumdan sonra boş” olduğu sözü üzerine eşlerin doğum anına kadar evlilik ilişkisine devam edeceklerine dair vb. rivâyetler delil olarak aktarılmıştır.²⁴

Hanefîlerin ikinci görüşleri ise zamana izâfe edilen şartlı boşama hakkındadır. Şöyle ki,

Ebû Hanîfe başta olmak üzere Hanefî imamların genel görüşüne göre bir koca eşine örneğin, “Zeyd'in gelişinden bir ay önce sen boşsun” demesi üzerine Zeyd bir ay sonra şehre gelse gelişinin akabinde kadın boş olur, öncesinde ise boşanma gerçekleşmez. Yani talâk, Zeyd'in gelişine dair şartın tahakkuku ile birlikte gerçekleşir. Boşama Zeyd'in gelişinden önce

²⁰ Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân es-Sûfî el-Bârî ez-Zeylâî, *Tebyînü'l-ḥaḳā'ik Şerhu Kenzü'd-deḳā'ik*, thk. Ahmed Azv İnâye (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 3/52-54; Zeynüddîn el-Mısırî, *el-Baḥrür-r-râ'ik şerhu Kenzi'd-deḳâ'ik*, nşr. Zekeriyâ Umeyrat (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013), 3/486-487; Alâüddîn Ebû Bekr Kâsânî, *Bedâ'ü's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, thk. Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/222.

²¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, çev. Mustafa Efe (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), 3/96-97; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/254-255; Ebû'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî, *et-Tecrîd*, thk. Ali Cuma Muhammed-Muhammed Ahmed Serrâc (Kahire: Dârü's-Selâm, 2006), 10/4907-4910.

²² Zuhayli, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 9/697.

²³ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muḡnî*, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî-Abdülfeṭṭâh Muhammed el-Hulv (Riyad: Âlemü'l-kütüb, 1997), 10/410.

²⁴ Ebû Muhammed Alî b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muḥallâ bi'l-âşâr fî şerḥi'l-Mucellâ bi'l-iḥtişâr*, thk. Abdülḡaffar Süleyman el-Bündârî (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988), 9/479.

vuku bulsaydı meşrut şartın önüne geçmiş olacaktı. Bu ise kural olarak kabul edilmemiştir. Ancak İmam Züfer'e göre ise şartın bizatihi gerçekleşmesi ile değil, Zeyd'in gelişinden bir aylık zaman dilimi öncesi talâkın gerçekleştiğine hükmedilir. Zira talâkın gerçekleşmesi zaman dilimi vasfına bağlanmıştır. Şâfiîler de İmam Züfer'le aynı görüştedir.²⁵

3.2. Şâfiî ve Mâlikîlerin Konuya Dair İhtilafı

Öncelikle Mâlikîlerin konuya dair iddialarını, sonrasında ise Şâfiîlerin cevaplarını ele alacağız.

3.2.1. Mâlikîlerin Konuya Dair İddiaları

Mâlikîler, şarta bağlanılan vasfın gelecek zamanda mutlaka, zann-ı gâlib ve muhtemel olarak gerçekleşecek olması şeklinde üç kategoride değerlendirmişlerdir. Fiilin ileride mutlaka veya zann-ı gâlib kanaat ile gerçekleşecek bir niteliğe sahip olması durumunda boşamanın derhal gerçekleşeceği görüşündedirler. Bu iddialarına göre vasfın “güneşin doğuşu”, “yeni bir yıla girilmesi”, vb. mutlaka gerçekleşecek bir niteliğe sahip olması veya kocanın âdet gören eşine hitaben “şayet âdet görürsen boşsun” demesi durumunda genel kanaatin oluşması halinde boşama “münecciz” olarak derhal gerçekleşir. Zira zann-ı gâlib de mutlaka tahakkuk edecek konumunda kabul edilir. Ancak vasfın ileride meydana gelmesi muhtemel ise şart tahakkuk etmedikçe talâk meydana gelmez.²⁶

Mâlikîler, görüşlerini delillendirirken vasfın mutlaka tahakkuk etmesi halindeki boşama şeklini münecciz olarak görmelerine dayanak teşkil eden sebepleri şu şekilde izah etmekte:

a.) Bu durumda akit muvakkat evlilik anlamına gelmektedir. Kural olarak da müt'a nikâhı gibi mutlaka belirli bir süre ile sınırlı olan evlilik serbestliğinde helallik ortadan kalkar.²⁷

²⁵ Ebü'l-Hüseyn Yahyâ el-İmrânî el-Yemânî, *el-Beyân*, thk. Kâsım Muhammed Nuri (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2000), 10/194; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 9/696; Muhammed Emîn el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003), 3/268.

²⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/236-237; Ebü'l-Kâsım Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî, *el-Kavânînu'l-fıkhiyye*, thk. Abdullah el-Minşâvî (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2005), 153-154; Mahmud Matracî, *el-Fıkhu'l-Mâlikî ve edilletuhu* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 2009), 5/184; Ebü'l-Velîd Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*, thk. Salim el-Cezâirî (Beyrut: Risale Yayınları, 2015), 499-500.

²⁷ İbn Şehrezûrî, *Risâle*, s. 16; Abdullah el-Keşnavî, *Eshelü'l-Medârik Şerhu İrşâdî's-sâlik* (Beyrut: Darü'l-Fikr, ts.), 2/154.

b.) Mutlaka gerçekleşecek bir vasa bağlı olarak yapılan şartlı yemin sahih kabul edilir. Müneccez bir siga ile boşama gerçekleştiğine göre aynı şekilde şartlı talâkın da gerçekleşmesi gerekir.²⁸

c.) Vafin kesin olarak gerçekleşecek olmasına binaen bu şekilde telaffuz edilen talâk muaccel olarak kabul edilir.²⁹

d.) Talâkın yağmurun yağması, güneşin batışı vb. tabi olarak gerçekleşecek doğal hâdiselere bağlanması ta'lîk edilen şeyin o anda vuku bulmasını arzulamak anlamına gelir.³⁰

e.) Boşama şartı, bir insanın ömrü içerisinde belli bir süre çerçevesinde ulaşabileceği ve muhakkak gerçekleşecek olan bir şeye bağlı ise böyle bir ta'lîk derhal gerçekleştirme amacı taşır. Şayet şart, bir ömrü aşan veya muhtemel bir şey ise fi'l-hâl gerçekleştirme amacı taşımaz.³¹

3.2.2. Şâfiî Mezhebinin Konuya Dair Görüşü

Şâfiîlerin iki konu hakkında görüşleri üzerinde duracağız. İlki, vafin mutlaka gerçekleşecek olması halinde talâkın müneccez olmaması; ikincisi ise zamana izâfe edilen şartlı boşama hakkında olacaktır.

İlki, Şâfiî mezhebine göre boşama, bir vasıf ile şarta bağlandığında şart gerçekleşmeden boşama gerçekleşmez. Söz konusu niteliğin gerçekleşmesinin imkân dâhilinde olması veya “güneşin doğuşu”, “ayın sona ermesi”, “yeni bir yıla girilmesi” vb. mutlaka meydana gelecek olması arasında fark yoktur.³²

Delil olarak ise mutlak olarak aktarılan “Müslümanların bulundukları şartlara uymalarına” dair rivâyet³³; İmam Şâfiî'nin “şartlı boşamanın belirli bir vade anlamına gelen hangi lafızla yapılırsa yapılsın fark etmeksizin belirlenen süre geçmeden boşanmanın tahakkuk etmeyeceğine” dair ifadeleri ile gün-ay ve sene vb. süreler çerçevesinde verdiği örnekler;

²⁸ İbn Şehrezûrî, *Risâle*, s. 16; Muhammed Uleyş, *Fethu'l-Alıyyî'l-Mâlik fi'l-Fetvâ alâ Mezhebil-İmâm Mâlik* (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, ts.) 2/36.

²⁹ İbn Şehrezûrî, *Risâle*, s. 15; Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr, *et-Telkîn fi'l-fıkhi'l-Mâlikî*, thk. Ebû Üveys et-Tatvânî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 1/126.

³⁰ Ebû Muhammed Abdullâh Abdirrahmân el-Kayrevânî, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât*, thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv v.dğr. (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1999), 5/104.

³¹ Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf Kurtubi İbn Abdülber Nemerî, *el-Kâfi fi fıkhi ehli'l-Medîne*, thk. Muhammed Muhammed Muritani (Riyad: Mektebetü'r-Riyad, 1980), 2/577.

³² İbn Şehrezûrî, *Risâle*, s. 13; Şemsüddîn Muhammed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, thk. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994), 4/527; el-İmrânî, *el-Beyân*, 10/135-136; Mustafa el-Hın vdğ., *Fıkhu'l-menhecî* (Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1992), 4/134-136.

³³ Ebu Davud, “Akdiye” 12; Tirmizi, “Ahkâm” 17.

belirlenen belli süre içerisinde şartlı köle azadının sahih olması vb. kıyas edilen bazı fikhî meseleler örnek olarak verilmiştir.³⁴

Bu hükmün gerekçesi olarak ayrıca şu hususlar üzerinde durulmuştur: Şartlı talâk, derhal gerçekleşecek olan hakikî bir talâk değildir. İletin malul ile olan ilişkisine kıyas edilerek meşrutun şart ile olan bağı neticesinde hüküm gerçekleşir. Mâlikîler, milk-i müt'a üzerine şart koşmayı sahih kabul etmeleri ile kendileri çelişmişlerdir. "Asîr" kelimesinin ileride dönüşecek olması sebebiyle "hamr" yerine kullanılması gibi şartlı boşamanın ileride ayrılık ile sonuçlanması anlamında talâk olarak isimlendirilmesi mecâzî kullanım açısından caizdir. Şartlı boşamanın nikâhın belirli bir vakitle sınırlanması şeklinde anlaşılması da doğru değildir. Zira mevcudiyeti muhtemel olan vasıflarda da belli bir vakit aralığı beklenmektedir. Şayet nikâhın muvakkat olması iddia ediliyorsa bu durumda da vakitle sınırlandırma söz konusudur. Aynı şekilde ric'î talâk da nikâh ve hükümleri sabit olmasına rağmen iddetin bitmesine bağlı olarak bâin talâka dönüşünceye kadar nikâhın belli bir vakit ile sınırlandırılmasını gerektirir. Dolayısıyla şartlı talâk, müt'a nikâhından farklıdır. Zira akdin başında iken örneğin satım akdinin belirli bir vakit ile sınırlandırılması şartı ile icra edilmesi gibi, nikâh da akdin başlangıcında belli bir vakit ile sınırlandırma şartı ile kıyılırsa evliliğin gereğine aykırı olarak akit fasit olur.³⁵

İkincisi ise zamana izâfe edilen şartlı boşamaya dairdir. Talâkın ay, gün ve yıl vb. gelecek zamana izâfesi sahihtir. Talâk-ı muzâf olarak isimlendirilmiş olan vaki olması ileride bir zamana bırakılan şartlı boşamada örneğin bir koca eşine "Recep ayında boşsun" dese o ayın ilk cüzünden itibaren talâk tahakkuk eder.³⁶

Ancak Şâfiî mezhebinde bir koca eşine "sen falan kişinin gelişinden bir ay önce boşsun" dese ve o şahıs bir ay sonra gelse talâk o anda değil, o şahsın gelişinden bir ay önce vaki olur.

³⁴ Ebû'l-Hasen Alî el-Basrî Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 10/192-193; Ebû Abdillâh Muhammed eş-Şâfiî, *el-Üm*, nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1990), 5/197-198; Ebû İbrâhîm İsmâîl el-Müzenî, *el-Muhtaşar*, thk. Abdullah Şerefüddin ed-Dağistanî (Riyad: Dârü Medâric, 2019), 2/149-150.

³⁵ İbn Şehrezûrî, *Risâle*, s. 14-20; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/21; Ebû Zekeriyâ Yahyâ en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, thk. Züheyr eş-Şâvîş (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 8/6-7; eş-Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/504-505.

³⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/254-256; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 9/347-348.

Zira talâk, zamana bağlı bir vasıf olarak telaffuz edilmiştir. Dolayısıyla vasfın bulunması ile birlikte talâk da gerçekleşmiş olur.³⁷

İbn Şehrezûrî, Şâfiîler ile Hanefîler arasında söz konusu ihtilafta şartın keyfiyeti üzerinde durmuştur. Hanefîler bu meselede bizatihi Zeyd'in gelişini şartın tahakkuku olarak görürken; Şâfiîler ise Zeyd'in gelişi öncesi belirlenen zamanın dolmasını şartın tahakkuku olarak görmektedirler. Çünkü bu vb. örneklerde asıl ta'lik edilen şey ay, hafta, sene vb. olarak belirlenen zaman dilimleridir.³⁸

Sonuç

İslâm tarihi boyunca fıkıhın çeşitli konularına dair risâleler telif edilmiştir. Bu risâlelerde yer alan önemli konulardan birisi de boşanmadır. Fukaha tarafından talâka dair meseleler bağlamında kocanın tek taraflı irade beyanıyla gerçekleştirilen talâkın çeşitleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu talâk çeşitleri, yeni bir akde ihtiyaç bulunup bulunmaması, naslara uygunluk açısından ve siga itibarıyla da ele alınmıştır. Bu itibarla talâk müneccez, muzâf ve muallak olmak üzere üç kısımda değerlendirilmiştir.

Şartlı talâk konusu, mufassal fıkıh eserlerinde boşama ile ilgili yeminler, boşamanın şarta bağlanması ve talâkın zaman veya mekâna izâfe edilmesine dair konularda işlenmiştir. Ayrıca İbn Teymiyye (ö. 728/1328), İbn Receb el-Ĥanbelî (ö. 795/1393), Sübkî (ö. 765/1355), İbn Nüceym (ö. 970/1563), İbn Kutluboğa (ö. 879/1474), Molla Abdurrahman el-Pencvî (1319/1902) vb. birçok İslâm âlimi konu hakkında müstakil eser telif etmiştir. Şartlı talâk meselesine dair söz konusu risâlelerde şartlı boşamaların geçerli olduğu şart edatları, şartlı talâkta boşama adedi, şartlı talâkın keyfiyeti ve muhtelif uygulamaları ile söyleyenin niyet ve amacına göre şarta bağlı talâkın geçerliliği vb. konular ele alınmıştır.

İbn Şehrezûrî ise *Risâle fî ta'likî't-talâk* adlı eserinde şartlı boşamada vasfın niteliği üzerinde durmuştur. Şöyle ki Şâfiîler ile Mâlikîler arasında vasfın mutlaka gerçekleşecek bir nitelikte olmasına dair ihtilafı konu edinmiştir. Mâlikîlerin evliliğin muvakkata dönüşeceğinden hareketle bu durumda talâkın müneccez sayılacağına dair görüşlerine cevap verilmiş; şartlı boşama ile muvakkat nikâh arasındaki farklar beyan edilmiştir. Hanefîlere de iki yerde atıf yapılmış; ana tema çerçevesinde ilk atıf destekleyici bir mahiyette vurgulanmış;

³⁷ İbn Şehrezûrî, *Risâle*, s. 20-21; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe*, thk. Muhammed Necib el-Mutî (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, 1928), 18/357.

³⁸ İbn Şehrezûrî, *Risâle*, s. 20-21; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, nşr. Mustafa Muhammed (Mısır: Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1983), 8/89.

ikinci atfın yapıldığı zamana izâfe edilen şartlı boşama meselesinde ise görüş ayrılığı üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızda Şehrezûrî nisbesi ile bilinen Şâfî fıkında önemli bir fakihin tanıtılması, bir eserinin çevirisi ve konu bazlı bazı fikhî görüşlerinin ortaya konması açısından bir ilki teşkil ettiğini ve bu vesileyle bir eksikliğin giderildiğini belirtmeliyiz. İbn Şehrezûrî'nin diğer eserlerinin de çevirisi, tanıtılması, tahkikli bir şekilde neşredilmesi, görüşlerinin ele alınacağı çalışmaların yapılması ile fıkıh literatürüne katkı sağlanacağını ummaktayız. Geçmişte insanların problemlerine çözüm üreten hukukçuların ve âlimlerin biyografilerini ve eserlerini tanımanın günümüz insanına rehberlik edeceği ve geleceğimizi de sağlıklı bir şekilde inşa edebilmemize yardımcı olacağını da söyleyebiliriz.

Ayrıca hukukçuluğunun yanı sıra hadisçi kimliğine de sahip olan İbn Şehrezûrî'nin, mezhebin görüşlerini rivâyetlere dayanarak değil de daha ziyade fikhî meseleler üzerinden örneklendirmesi, muhataplarına âlimlerinin icmâını hatırlatması ve meseleleri kıyas yöntemini kullanarak delillendirmesi dikkat çekicidir. Bizce bu anlayışın sebebi fukahânın kurallar bütünü olarak gördükleri mezhepleri kapsayıcı bir şekilde ve bir usûl ve bütünlük çerçevesinde ele almalarıdır. Bu anlayış rivayetlere rağmen fikhî meselelerin çözülmesi, nasların göz ardı edilmesi veya mezhep taassubu şeklinde anlaşılmalıdır. Zira fûrû'-i fıkıh sistematığı zaten esasında naslara dayanır. Ayrıca bir hukuk sistemi içerisinde tutarlı olmak ve parçacı bir yaklaşımdan uzak durmak fıkıh geleneğinin korunması açısından da önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Beyâtî, Abdülğafur Muhammed İsmail. el-Ğavâ'idü'l-fıkhiyye fi'l-ağvâli's-şahşiyye. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2019.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1. Basım, 1985.
- Cezîrî, Abdurrahmân. el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- Ebû Dâvûd, Süleymân es-Sicistânî. Süneni Ebî Dâvûd. 4 Cilt. thk. Sıdkî Cemil el-Attâr. Beyrut: Dârü'l-Fikr: 1. Basım, 2005.

- el-Hin, Mustafa v.dğr. Fıkhu'l-menhecî. 3 Cilt. Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 4. Basım, 1992.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf Kurtubi Nemerî. el-Kâfi fî fıkhi ehli'l-Medîne. 2 Cilt. thk. Muhammed Muhammed Muritani. Riyad: Mektebetü'r-Riyad, 2. Basım, 1980.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn el-Hüseynî ed-Dımaşkî. Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr. 14 Cilt. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz. Riyad: Dârü Âlemi'l-kütüb, 2. Basım, 2003.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî. el-Ğavânî'nü'l-fıkhiyye. thk. Abdullah el-Minşâvî. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1. Basım, 2005.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed. Lisânü'l-Mîzân. 10 Cilt. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2002.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed. Tuḥfetü'l-muhtâc bi-şerḥi'l-Minhâc. 10 Cilt. nşr. Mustafa Muhammed. Mısır: Dârü İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1983.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî el-Endelüsî el-Kurtubî. el-Muḥallâ bi'l-âşâr fî şerḥi'l-Mücellâ bi'l-iḥtişâr. 12 Cilt. thk. Abdülğaffar Süleyman el-Bündârî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. Ṭabaḳâtü fuḳahâ'i's-Şâfi'iyye. thk. Ahmed Ömer Hâşim-Muhammed Ali Zeynühüm. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1. Basım, 1993.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh el-Cemmâilî el-Makdisî. el-Muğnî. 15 Cilt. thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Riyad: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1997.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn el-Mısrî. el-Baḥrû'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâik. 9 Cilt. nşr. Zekerıyyâ Umeyrat. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2013.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed el-Kurtubî. Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid. thk. Salim el-Cezâirî. Beyrut: Risale Yayınları, 1. Basım, 2015.
- İbn Şehrezûrî, Cemâlü'l-İslâm Ebü'l-Hasen Ali es-Sülemî ed-Dımaşkî. Risâle fî ta'lîki't-talâk. thk. Muhammed Revâbiyye. Beyrut: Dârü'l-Beşâirül-İslâmiyye, 1. Basım, 2016.
- İmrânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ el-Yemânî. el-Beyân. 13 Cilt. thk. Kâsım Muhammed Nuri. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1. Basım, 2000.
- Kādî Abdülvehhâb, Ebû Muhammed et-Tağlibî el-Bağdâdî. et-Telkîn fî'l-fıkhi'l-Mâlikî. 2 Cilt. thk. Ebû Üveys et-Tatvânî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2004.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr. Bedâi'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'. 10 Cilt. thk. Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.

- Kayrevânî, İbn Ebû Zeyd. en-Nevâdir ve'z-ziyâdât. 15 Cilt. thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv v.dğr. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1999.
- Keşnavî, Abdullah. Eshelü'l-Medârik Şerhu İrşadi's-Sâlik. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, ts.
- Komisyon. el-Fetâva'l-Hindiyye. 16 Cilt. çev. Mustafa Efe. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım, 1988.
- Komisyon. Mevsûatü'l-fıkhiyye. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye, Dârü's-Selâsil, 2006.
- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn. et-Tecrîd. 12 Cilt. thk. Ali Cuma Muhammed-Muhammed Ahmed Serrâc. Kahire: Dârü's-Selâm, 2. Basım, 2006.
- Matracî, Mahmud. el-Fıkhu'l-Mâlikî ve edilletuhu. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2009.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî el-Basrî. el-Hâvi'l-kebîr. 19 Cilt. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1999.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm. et-Tekmile li-Vefeyâti'n-nağale. 4 Cilt. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Risâle Yayınları, 3. Basım, 1985.
- Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmail. el-Muhtaşar. thk. Abdullah Şerefüddin ed-Dağistanî. Riyad: Dârü Medâric, 1. Basım, 2019.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ. Ravzatü't-tâlibîn. thk. Züheyr eş-Şâvîş. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 3. Basım, 1991.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ. el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe. 20 Cilt. thk. Muhammed Necib el-Mutî. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, 1928.
- Özel, Ahmet. Hanefi Fıkıh Âlimleri. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed. el-Üm. 8 Cilt. nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, 1990.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm. el-Mühezzebe fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî. 6 Cilt. thk. Muhammed Zuhayli. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1992.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed el-Hatîb. Muğni'l-muhtâc. 6 Cilt. thk. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Basım, 1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed. Sünenü't-Tirmizî. 6 cilt. nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1996.

- Uleyş, Muhammed. Fethu'l-Aliyyi'l-Mâlik fi'l-Fetvâ alâ Mezhebi'l-İmâm Mâlik. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'. 25 Cilt. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Risâle Yayınları, 3. Basım, 1985.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân es-Sûfî el-Bârî. Tebyînü'l-hakâ'ik Şerhu Kenzü'd-dekâ'ik. 6 Cilt. thk. Ahmed Azv İnâye. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2000.
- Zuhayli, Vehbe. el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu. 10 Cilt. Suriye: Dârü'l-Fikr, 4. Basım, 2011.

Ibn Shahrezuri's Epistle on Conditional Divorce

PhD. Student Abdülkadir ŞANALMIŞ

Extended Summary

Throughout the history of Islam, scholars of fiqh guided the Ummah with their Works they compiled. With the ijtiḥad activities performed by the fuqaha in every period according to the social conditions, the vitality of the law was ensured by preserving its development. Also, as a result of these efforts, the expected purpose of the legal order was fulfilled by resolving social problems. One of these scholars who served as a bridge from past to present in the scientific field is Ibn Shahrezûrî (d. 533/1139).

Throughout history, there are many scholars and thinkers who are well-known for being attributed to Shahrizor. One of these scholars, Ibn Shahrezûrî is a person who is known in many branches of science with his versatile identity, his fatwas attracted attention and spread outside Damascus, and he was appreciated for combining his ascetic life with his scientific side. In the work "Tabakat", while the biographies of various personalities are discussed, there are statements that he narrated hadith from Cemâlû'l-İslâm Ebû'l-Hasen or that he learned fiqh from him. This shows that he is especially specialized in the field of fiqh and hadith and has made important contributions to the training of many scholars.

The fact that Ibn Shahrezûrî held high-level positions in many madrasahs shows that he has an important position in the science tradition. It is known that the madrasahs, which aim to protect the Sunni Islamic thought against the esoteric sects, were systematically established during the Seljuk period. The period in which Ibn Shahrezûrî lived corresponds to the period of the Seljuks, when the Fatimid and Qarmatian danger was eliminated and a policy aimed at strengthening Sunnism was pursued. In this period, the city of Damascus, which was an ancient center of Islamic civilization, became one of the important centers of Sunni thought and science.

Although Ibn Shahrezûrî has compiled in various branches of science, the majority of his works are on the subjects of fiqh. His greatest work, İstiğna, and his epistles, in which he examines the provisions of mefkûd and hünsa in Islamic law, have not been examined and published yet. As far as we could determine, his epistle on the zakat of camels was verified by Muhammad Rawabiyya and published in the journal Mecelletu'l-Kalem in 2019. His work called Risâle fî ta'lîki't-talâk, which is the subject of our article, was also verified by the same researcher and

published by Dâru'l-Beşâirül-İslamiyye publishing house in 2016. In our article study, the life and works of Ibn Shahrezûrî, the translation and evaluation of the text of the epistle are discussed.

In our tradition regarding the compilation of the science of fiqh, topic-centered current issues or problems have been written in the form of concise texts or epistles. It is of great importance to publish these epistles that resemble scientific articles in the modern period, which are short and deep in content, in which scholars express their experiences and thoughts in various fields, and in which scientific debates are discussed. In this way, we hope that the translation and evaluation of a scientific epistle will contribute to our fiqh heritage. In this epistle, the issue of conditional divorce is discussed. The issues of oath in divorce and conditional divorce, which are handled in the context of personal morality in Islamic law, have an important place in the field of family law. As it is necessary to know the usage styles of the divorce tenses used depending on certain time or conditions, meanings, and validity statuses. The fact that many studies have been done on the subject in fiqh works, epistles and articles belonging to both the classical period and the modern period also shows the importance of the studies and the subject put forward in this manner.

Divorce has been evaluated in three parts in terms of whether the stereotypes used for divorce are related to a work or a time in the future. Talaq-ı Müneccéz, the husband's request for an immediate divorce to his wife with the pronouncement of "I divorce you"; Talaq-ı Muzâf, "I divorce you tomorrow or this month" is a divorce that is left to a later date; Talaq-ı Muallak is to attribute the occurrence of talaq to the occurrence of a work in the future by using conditional prepositions such as "if you go to so-and-so's house I divorce you" or "if you leave the house without permission, I divorce you". While the subject of conditional divorce being examined, which is a type of divorce made with the divorce tenses, the issue of the oath of divorce is also discussed. In divorce, the oath consists of connecting the divorce with the intention of taking the oath to a work that indicates a condition, while using expressions such as "if I do this job i divorce my wife" or "if you do that job i divorce you". The divorce attributed to the condition takes place in the presence of the condition, as in the example of "if you enter this house, i divorce you". Although conditional and temporal divorces are valid according to the majority of the fuqaha, different opinions have been put forward in the details of conditional divorce. In this treatise named "Risâle fî ta'lîki't-talâk", the dispute between the Shafiis and the Malikis about the conditional divorce being of a quality that will definitely take place has been examined.

The epistle is remarkable in the following respects. The first one deals with conditional divorce, one of the most complex issues of Islamic law. Secondly, although the Hanafi sect is also partially mentioned, it is an example of a subject-centered comparative fiqh study, mainly in the Shafi'i and Maliki sect. Third, it has been compiled with the refutation culture, which aims to refute the opposing thought, which we can see as a scientific richness, with evidence. Fourth, it is understood that using the analogy method based on the similarities between the fiqh issues, and thus, healthier and holistic results in law can be reached. Fifth, it is important in terms of fiqh systematics that current issues are resolved with tahrîc ijtiâh by benefiting from the accumulation of sects. Sixth, it is aimed to introduce the scholars and works known with the attribution of Shahrezûrî in the field of fiqh, even if just a bit.

Keywords: Islamic Law, Epistle, Divorce, Conditional Divorce, Ibn Shahrezuri.